

RUS SAYYOHLARI VA TADQIQOTCHILARINING ASARLARIDA XORAZM SHAHARLARI

Saparova Maftuna,

Urganch davlat universiteti,

Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti,

Tarixshunoslik, manbashunoslik va tarixiy tadqiqot usullari mutaxassisligi

magistranti,

maftunasaparova474@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada Xorazm shaharlari, ularning joylashgan o'рни, iqtisodiy ahvoli va Sharq-u G'arb mamlakatlar savdo shaharlari orasida egallagan mavqeyi to'g'risida ma'lumotlar beruvchi rus va yevropa manbalari haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *G. Baziner, Kat, Hazorasp, Nuzvar, Xadravar, G. Le Strenj, G. Lansdell, Jurjon.*

Annotation: *The article talks about Russian and European sources that provide information about the cities of Khorezm, their location, economic situation, and their place among the trading cities of Eastern and Western countries.*

Key words: *G. Baziner, Kat, Hazorasp, Nuzvar, Khadravar, G. Le Strange, G. Lansdell, Jurjon.*

Аннотация: *В статье говорится о русских и европейских источниках, дающих сведения о городах Хорезма, их расположении, экономическом положении и месте среди торговых городов восточных и западных стран.*

Ключевые слова: *Г. Базинер, Кэт, Хазорасп, Нузвар, Хадравар, Г. Ле Стрейндж, Г. Лансделл, Джурджон.*

IX-XV asrlar Xorazm savdo shaharlari to'g'risidagi arab-fors va eski o'zbek tilidagi manbalar ma'lumotlari umumiy holatda savdo shaharlarining xo'jalik hayoti,

mavqei to'g'risida atroflicha ma'lumotlar bera olmaydi. Xorazmning qadimiy tarixi, savdo shaharlari to'g'risida XIX asr rus va yevropa geograflari, tarixchilari, elchilari, harbiy topograflari, etnograf va sayyohlari tomonidan chop qilingan ko'pgina asarlar va maqolalardan ham ma'lumotlar topishimiz mumkin. Xorazmga bu davrda birinchi ilmiy ekspeditsiyalar yuborilgan. Yo'llar, mustahkamlangan qal'a va qo'rg'onlar, iqtisodiyot to'g'risidagi ma'lumotlar to'plash bilan bir qatorda, ular vohaning qadimgi tarixini ham o'rganganlar. Natijada Xorazmning o'rta asrlar shahar madaniyati masalalari to'g'risidagi bir qancha ilmiy asarlar, hisobotlar paydo bo'ldi.

XIX asr manbalariga rus geograf, etnograf, tarixchi, rassom, harbiy topograf va sayyohlari asarlari mansub bo'lib, ular jumlasiga: A.V.Butakov, G.Baziner, G.I.Danilevskiy, V.V.Grigorev, N.I.Veselovskiy, V.V.Bartold, V.G.Tizengauzen, A.L.Kun, A.N.Samoylovich, M.I.Ivanin, V.V.Velyaminov-Zernov, M.N.Galkin, N.V.Xano'kov, A.I.Levshin, P.I.Nebolsin, N.S.Nikitin, A.V.Kaulbars va shu kabi bir qancha olimlar asarlarini kiritish mumkin[3]. Bular orasida, ayniqsa, V.V.Grigorev, N.I.Veselovskiy, V.V.Bartold va V.G.Tizengauzen asarlari Xorazmning X-XV asrlardagi savdo shaharlari to'g'risidagi o'rta asrlar manbalaridagi ma'lumotlarni keltirilganligidan va o'rganishdan tashqari, ularni tanqidiy o'rganish borasidagi ilk urinishlar bo'lganligi bilan ham qimmatlidir[4].

Yevropaning boshqa mamlakatlari olimlari ichida ham ba'zilar o'z asarlarida Xorazm savdo shaharlari, ularning joylashgan o'rni, iqtisodiy ahvoli va boshqa mamlakatlar savdo shaharlari orasida egallagan mavqei to'g'risida ma'lumotlar keltirish bilan birga, o'z fikrlarini ham bildirishga harakat qilganlar. Masalan, ingliz sayohatchisi G.Lansdell esdaliklarida Xorazm yodgorliklariga bag'ishlangan bo'lim ham mavjud. Ammo shuni qayd qilish lozimki, Lansdell Xorazm yodgorliklarining to'liq tafsilotini keltirib o'ta olmagan. Yana bir muallif – G.Le Strenj, o'zining musulmon dunyosining sharqida joylashgan davlatlardagi yodgorliklarga bag'ishlangan asarida Xorazm shaharlarini ham tasvirlab o'tadi. G.Le Strenj tomonidan tuzilgan kartada, o'rta asrlar mualliflari ma'lumotlari asosida Jurjon

(Urganch), Kat, Mizdahqon, Hazorasp, Xiva shaharlari va bir qancha karvonsaroylar hamda manzilgohlar ko'rsatib o'tilgan edi[2].

XIX asr mashhur golland sharqshunosi de Gue ham Xorazm savdo shaharlarini o'rganib, ular haqida bir qancha asarlar yozib qoldirgan. Mashhur boshqird tarixchi olimi va siyosiy arbobi Ahmad Zakiy Validiy To'g'onning asarlari ham keyingi vaqtlarda katta qiziqish uyg'otmoqda. Ahmad Zaqiy Validiy To'g'on ham X-XV asrlar Xorazm savdo shaharlari to'g'risida qimmatli ma'lumotlar beradiki, bu borada hatto V.V.Bartold va M.Tomasheklarning toponimik nomlarni o'qish borasidagi bir qancha xatolarini ko'rsatib o'tgan. U mazkur mavzu tadqiqotchilariga Bartold, Tomashek va boshqa evropalik olimlar asarlaridan ehtiyotkorlik bilan foydalanishni uqtiradi. Xususan, Bartold eslatib o'tgan Nuzvar shahri nomini Xadravar, Nufuzravar, Buran, Varan, Ravan, Buruzdum, Savoron Birzum yoki Burzun kabi o'qish mumkinki, ammo Nuzvar deb o'qilsa xato bo'lishini ko'rsatib o'tadi. Xullas, Ahmad Zakiy Validiy To'g'on asarlari yanada chuqur o'rganilishini talab etadiki, ular o'z tadqiqotchilarini kutmoqda[1].

Xullas, XIX asr va XX asr boshlari rus va boshqa evropalik olimlarning tadqiqotlari Xorazmning X-XV asrlardagi savdo shaharlarini o'rganish borasidagi o'ziga xos yangi bosqich bo'lganligi va bu xususdagi bilimlarimizni boyituvchi yangidan-yangi ma'lumotlar to'planganligi bilan ajralib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Бартольд В.В. Сведения об Аральском море и низовьях Аму-Дарьи с древнейших времен до XVIII в. -Сочинения. Т.3. –М.: «Наука», 1965, с.15-94.
- [2] Le Strange G. The Lands of the Eastern Caliphate. Cambridg, 1905.
- [3] Вактурская Н.Н. О средневековых городах Хорезма //МХЭ, вып.7, -М.: Изд-во АН СССР, 1963. с.41-53.
- [4] Бутаков А.В. Дельта и устье Аму-Дарьи. Отечественные записки, 1866, кн. 1.